

En rydningsmand

En af de rydningsmænd, der har været med til at bringe Højlyngen under kultur og skabe avlsjord og hjem for mennesker der, hvor der før kun var sten og lyng og enkelte enebuske, er Peter Jensen, Egeby i Aaker. Han er nu 77 år og har boet på Aaker højlyng fra sin tidlige barndom. Der vogtede han som dreng familiens ko, og der har han sammen med sin hustru udført et så fortjenstfuldt arbejde, at han kan pryde sine vægge både med diplom for Granelifondets belønning, der tildeltes ham i 1934, og for De samvirkende bornholmske husmandsforeningers 1ste præmie for husmandsbrug.

I 1896 overtog Peter Jensen efter sine forældre »Udmarkshøj«, der er på 7 td. og 7 skp. land. I de første fem år måtte han gå på arbejde som håndlanger og havde en arbejdsdag på 11 timer, medens hans hustru passede hjemmet og kreaturerne. Derefter lagde han alt sit arbejde på lodden. Han brød sten og ryddede lyng og merglede og kalkede al sin jord. På en tidligere grusmark anlagde han en stor have, som han tilplantede med træer og buske. Ejendommens bygninger blev forbedrede og udvidede med en ny staldlænge. Da han 1925 måtte sælge »Udmarkshøj«, fordi hans hustrus helbred ikke mere slog til til arbejdet i udmarken, var besætningen på en hest, fire køer, to kvier, en so og fire grise. Han flyttede så til »Lillevang« i Egeby, hvor han anlagde en frugthave, hvorfra han endnu i dette efterår havde udstillet frugt på Haveselskabets udstilling i Nekse.

Peter Jensens interesse for havebrug og for lyngens opdyrking er stadig stor; men gigten har tvunget ham til at overlade arbejdet til yngre og friskere kræfter. Han lever nu i minderne om, hvad han har oplevet derude på højlyngen, og han har om sin barndom nedskrevet de erindringer, som offentliggøres her.

Erindringer fra min barndom på Aaker Højlyng

AF PETER JENSEN, LILLEVANG, AAKER

Jeg er født i Aaker den 30. juni 1873. Mine forældre var indvandret fra Sverige, og de købte et lille hus i Kæmpeasperne i Vestermarie. Der lå den gang en lille skovlund syd for landevejen mellem Aakirkeby og Rønne. Der var nogle større aspe træer og nogle store egetræer øst for smedjen. I Kæmpeasperne blev der holdt skovgilde i sommertiden; der blev kogt kaffe i skoven mellem et par stene, og der blev danset i sommernatten til ud på de små timer.

Far og mor havde fast arbejde på Tvillingsgård i Vestermarie hos Niels Jørgensen hele året rundt, og som 2-3 års pog

måtte jeg op om morgenen kl. 5 for at gå med dem til gården. Mor trak kærnen hver morgen, og så kunne det ske, at der samlede sig en ring smør om aksele; den fik jeg lov at smage. Far og mor måtte give 25 øre i kostpenge for mig daglig, så det trak noget på ugelønnen. Da jeg var 5 år, var jeg første gang i Sverige; det var med dampskibet »Skandia«.

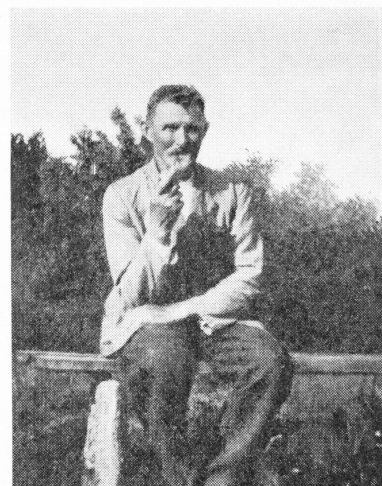
Jeg græd og sagde:

»Styggja manja sejla væk me maj.« — Vi boede i Kæmpeasperne i 6—7 år; så byttede mine forældre ejendom med Anders Jonassen Heltgren og kom til at bo på Aaker højlyng.

Nu kom jeg altså på lyngen; det var i 1880. Det var en ejendom på omtrent 8 td. ld. Der var en ko, så jeg kom til at gå i lyngen med koen. Så gik jeg under lærkesang eller hørte på rokfuglens klagende fløjtetoner. Stundom kunde jeg finde dens rede; men jeg gjorde den aldrig fortræd; for det var min mors ord: »Du må kikke, men ikke gøre den fortræd.« Det var en lille fugl på størrelse med en solsort; den var af blegbrun farve med sorte prikker på vingerne. Den er forlængst forsvunden fra lyngen.

Far og mor gik på arbejde på St. Myregård i Aaker og kom ikke hjem før kl. 8 el. 9 om aftenen. Far havde gerne en sæk grønt græs med hjem om aftenen, som han høstede på grøftkanten til koen. En aften, da de kom hjem, var horrinj ikke i bænken; de ledte efter ham; men så skulde mor ud at malke koen, og der lå horrinj i krybben og sov; han havde sovet fra. Somme tider løb jeg ned til Jørgen Marker, som boede i et lille faldefærdigt hus, og hørte ham synge sine glade viser; han havde en god sangstemme. Der sad jeg i døren og ventede

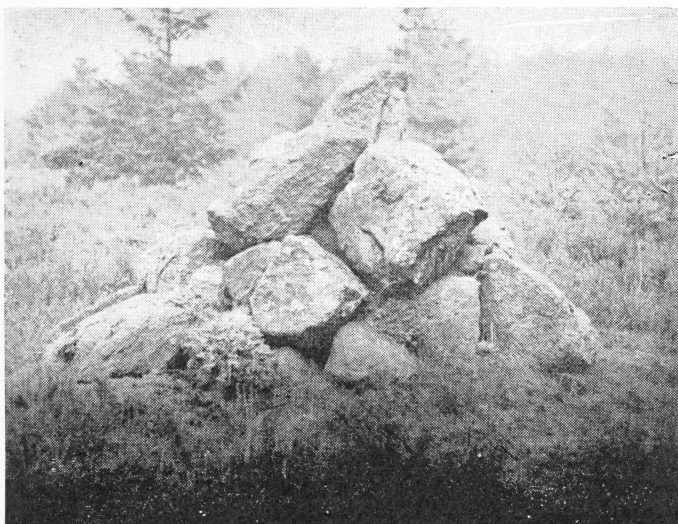
I lyngen gik jeg mellem de mange lyngrivere og tørveskærere; der var nogle af dem, som var der sommeren igennem. Jeg mindes nogle: Per Kofod Larsen, Jens Larsen, Jørgen Markussen, Jens Peter Madsen. Han var halt på det ene ben; han var skrædder og gik om vinteren om fra gård til gård og syede tøj for folk. Når de skulle i lyngen for at rive lyng og skære tørv, gik de gerne op til skrædder H. P. Jespersen for at få en seddel (»lyngseddel«) skreven, og så blev en afskrift sendt til opsynsmanden til opbevaring. Lyngen kostede 33 øre pr. læs, og hver lodsejer havde ret til 3 læs tørv og 2 læs lyng. Når de så gik ind i lyngen, drog de til »Knajtjnj« (Knægten),

Peter Jensen.

På Aaker højlyng. (K. Jensen fot.)

»Knægten«. (Dam Johansen fot.)

»Varperne«. (Kai Uldall fot.)

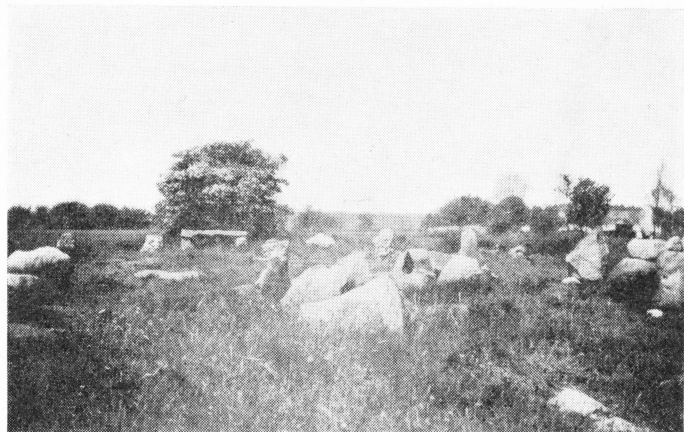
som var et vartegn: nu var de i lyngen, og så satte de gerne en kvist i Knajtens top. De havde ret til at rive lyng og skære tørv fra 1. maj til Larsedag d. 10. august. De slog sig gerne ned på den sydlige side af bakken. Når de havde revet en passende mængde, så lagde de deres stok på 3 alens længde på jorden og lagde den afrevne lyng på den, og så tog de den i favnen og bar den til det sted, hvor stakkene skulde stå. En lyngstak havde en størrelse af 6 alens længde og $3\frac{1}{2}$ alens bredde og var $2\frac{1}{2}$ alen høj. Når de fik en stak færdig, blev der sendt bud til vedkommende lodsejer; så kom han gerne straks, da lyngen var tør, og fik læsset lyngen på sin vogn. Der blev så lagt et par stænger på langs på læsset og et par på tværs over det, og det hele blev fastgjort med en tynd line, som kaldtes en vævl; i hjørnerne satte de nogle pilekviste eller nogle birkeris, som de skar. De fik så et stykke brød og en snaps eller to og en slurk malurtøl og 5 kr. for sådan et læs.

Tørveskæringen foregik på følgende måde: de havde et trekantet jern, ligesom et gammeldags gjænejærn, med et skaft på to alens længde. Med det skar de tynde skiver græstørv, som de lagde med græssiden nedad. Sådan lå de et par dage i solen for at tørre; så blev de huset lige som et spærtæg, og så blev de båret sammen i stakke (»kajler«). Der skulde 20 snes til et læs. Det fik de 2 kr. for.

Græsning af en hest på udmarken kostede 25 øre, af en ko 16 øre, et får 8 øre pr. måned.

Stundom kunne det ske, at opsynsmanden kom, Anton Dam, for at se, om alt var i orden, og så var det, om vedkommende havde sin seddel i lommen; ellers kunne han risikere at blive vist ud af lyngen, det være sig mand eller kone. Konerne rev også lyng. —

Min skolegang var så som så. Jeg gik i Aaker østre skole hos lærer Thorvald Nielsen; men jeg var gerne udskreven om efteråret til november, og lysten til at gå i skole var heller ikke stor; først da jeg blev større, fik jeg mere lyst for skolen. Da jeg blev konfirmeret og sagde farvel til min gamle lærer, sagde han til mig: »Havde du taget sådan fat, som du har gjort i de to år, var du blevet en af de flinkeste i klassen, og så vil jeg ønske dig en lys og lykkelig fremtid.« Han plejede at læse for os om, hvad der skete ude i verden, og så fortalte han os, hvordan et frugttræ skal beskæres: det skulde ikke være som en heksekost, der skulde sol og luft ind mellem grenene, og grenene måtte ikke vokse ind i hinanden. Jeg er ham

På Aaker højlyng ca. 1925. (K. Jensen fot.)

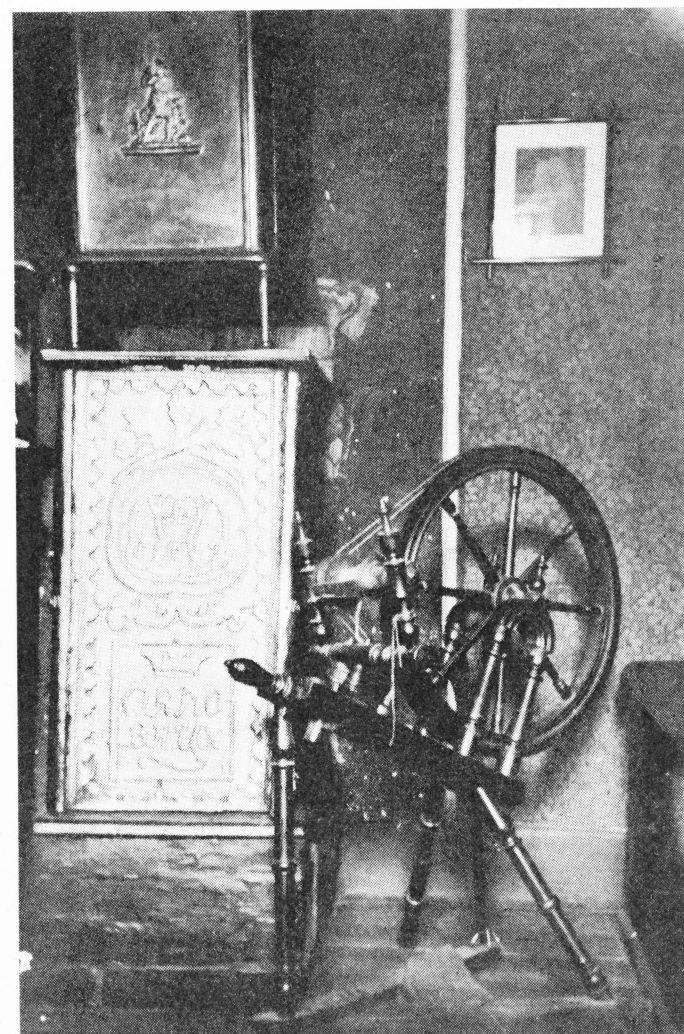
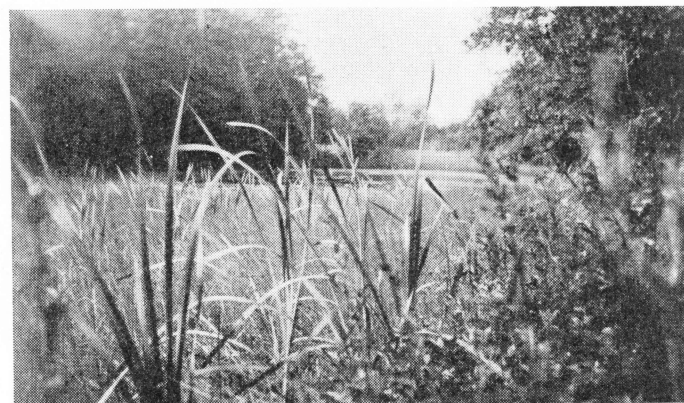

Øverst:
Enge ved Jyls-
bjerg. Jylsbjerg
i baggrunden
1950.
(E. Jensen fot.)

Midten:
Parti fra
Havstensmyr
1950,
Aaker plantage.
(E. Jensen fot.)

Nederst:
Bilæggerov
og rok i et
hjem på
Aaker højlyng
ca. 1925.
(K. Jensen fot.)

Tyrsten, Aaker plantage 1950. (E. Jensen fot.)

megen tak skyldig. Der var fem af mine skolekammerater, som blev lærere: Hans Sinius Hald, som blev skoleinspektør, Anton Andersen, som blev lærer i Aarsdale, Jens Mogensen Thamdorp, som blev lærer i København, Hans Jensen fra Egeby og endelig Hans Jørgen Dam. —

I min barndom boede der i Sigårdsgaden en mand, som hed Jørgen Henrik Larsen. Han gik hver St. Hansaften til Knægten, det ene år med krans og det andet år med en kost, som han satte i toppen af Knægten. Da jeg kom til at bo på Højlyngen, hvor jeg købte huset af min far og kaldte det Udmarkshøj, for det er bygget på udmarken og ligger på et højeddrag, gav jeg mig til at pynte Knægten hver St. Hansaften i de 29 år, jeg boede på Udmarkshøj.

Der går et gammelt sagn fra mund til mund om Knægten. Der skulde være bryllup på Sigård i Aaker. Så kom der en gammel kælling, som ikke var budt med, og spæede, at der skulde fødes fire børn, een søn og tre døtre, og sønnen skulde slå sine søstre ihjel. Men for at dette ikke skulde gå i opfyldelse, blev sønnen sendt til et andet land; men han vendte senere tilbage til øen som sørøver. Så traf det sig, at søstrene skulde tilottesang i Østermarie kirke. Da de så kom på Perskerlyngens øde fjeld, blev de overfaldet af en røver og myrdet, hvorfor der står tre stenhobe — Varperne — der, hvor de blev dræbt. De bliver pyntet af forbigående folk. Kusen tog flugten mod Aaker, men blev indhentet og myrdet der, hvor Knægten blev rejst til minde. —

Af stednavne på Aaker højlyng kan ellers nævnes: Flåda Hajla (Flade Halle), Hjortadålssølan, en engslette, som er tilplantet med elle, og så er der Tyrsten (tryk på sidste stavelse!), en større klippeblok, som vogterdrengene satte sig på og ventede på solens nedgang, Jylsbjær, som nu er udgravet for grus, med Jylsbjærænjana, enge, der støder op til Rømers

vej. I det nordvestre hjørne er der en kilde med klart, rindende vand, hvor skovarbejderne slukker deres tørst. Så er der Småmyra (tryk på anden stavelse!) syd for opsynsboligen, Peter Mikåls sten, en større stenflade på en alens tykkelse og 4 alens længde. Den er løftet, så at to mand kan ligge skjult under den. Det er mig fortalt, at den skulde være til en kværnsten. Og så er der den store Havstensmyr (tryk på sidste stavelse!). Der kørte de i gammel tid ud for at vaske tøj og bankede og skyllede det; bankestenene findes på den vestre side. Der blev kørt meget vand derfra i tørre somre. Nord for den søndre myrn ligger der et mergelleje, hvor der findes den rene kalkmergel og lermergel; men det er et besværligt arbejde at få den op; for der er meget vandrigt. Når man kommer en 3—4 alen ned, støder man på århundredgamle træstammer. Om der er nogen bund, ved jeg ikke; der siges, at der skal 15 høvævla til at nå bunden; en høvævl er så lang, at den kan gå tre gange om hølæsset. Far og flere andre kørte mergel derfra. Der skulde 100 læs på 1 td. land; men så gjorde det underværker. Lejet er nu solgt til Ravnsgård. —

Af gader kan nævnes Sigårdsgaden, som findes endnu, og Harluegaden nord for Ravnsgård. Så var der Sortegårdsgaden; den ryddede Mads Johan Næstved og lagde den til sin lod; og St. Myregårdsgaden; den er forlængst under kultur;

der måtte svares skat for den til St. Myregård; nu er den frikøbt. —

Da H. P. Jespersen døde, blev jeg indvalgt i udmarksbestyrelsen, hvor jeg sad i 18 år, til jeg trak mig tilbage, da jeg flyttede til Lillevang. Jeg har udstedt mange lyngsedler. —

Det første spadestik, som blev udført på udmarken, blev gjort af Hans Transe Holm, som boede i et lille hus syd for nordre byskov; det er nu nedrevet. Det var i 1866, han begyndte opdyrkningen. I 1916 var jeg med til en festlighed i skoven for at fejre 50 års jubilæet. Der blev talt af sognerådsformand Alfred Koefoed og den senere folketingsmand Aksel Koefoed.

Syd for skoven lå et bælte med lyng, hvor de rev lyng og skar tørv; men som tiden gik, blev der ikke revet megen lyng; så blev det tilplantet.

Udmarksboligen blev bygget i 1878 af store kampesten, med stråtag og Hodda til stald. 1916 blev den nedrevet og en ny opført af brændte sten og med tegltag og senere nye bygninger.

På gravhøjen nord for maler Ejner Jensens i Egeby lod jeg St. Hansaften 1925 rejse en bautasten til minde for sene slægter om arbejdet i Højlyngen.

Hvad jeg her har skrevet, er noget mig fortalt; men det meste har jeg selv oplevet.

På lyngen. (Dam Johansen fot.)